

éves) 40–60%-a évente részt vesz különféle felnőttoktatási kurzusokon. A jelzett korosztályon belül azonban inkább a fiatalabb (30–44 éves), felsőfokú képesítéssel rendelkezők vannak többségben. A kormányzat célja, hogy az idősebb korosztályok számára is biztosítani kívánja a továbbfejlesztési lehetőséget annak érdekében, hogy a munkaerőpiacon elérhessék céljaikat.

Az „élethosszig tartó tanulás” megközelítése értelmében a felsőoktatási rendszernek elég rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy folyamatos hosszú távú fejlődési lehetőséget tudjon kínálni a felnőtt korosztály és az alacsonyabb végzettségűek számára, akár „első belépő” a jelentkező, akár „visszajáró” (Felsőfokú levelező/esti képzés, poszt-szekunder képzés).

Összességében, a kormányzat feladata, hogy – az esélyegyenlőség érvényesítésével – olyan széleskörű felsőoktatási formákat tudjon biztosítani minden társadalmi réteg számára, melyek összhangban állnak az egyének változó érdeklődési területeivel, társadalmi és gazdasági szükségleteivel.

(*Education Policy Analysis, 1999. OECD, CERJ*)

Imre Nóra

AHÁNY HÁZ, ANNYI ÍRÁSBELISÉG?

Az UNESCO szakfolyóiratának 2000 szeptemberi különszámát az OECD által életre hívott és koordinált Nemzetközi Felnőtt Írásbeliség Vizsgálatnak (International Adult Literacy Survey / IALS), illetve ennek kapcsán az írásbeliség (literacy) kérdéskörének szentelték a szerkesztők. Az 1994-ben kezdődött kutatás 7 ország részvételével indult, s utolsó szakasza 2000-ben zárult az immáron 22 résztvevő ország eredményeit bemutató publikáció megjelenésével.² A vizgálat sorozat korábbi eredményei – a legutóbbi 2000 júniusában megjelenő publikáció előtt – 1995-ben és 1997-ben már ismertetésre kerültek, a folyóiratban olvasható tanulmányok azonban vegyesen reflektálnak a korábbi kötetekben foglaltakra, illetve a vizsgálat általános elméleti hátterére.³ A különszámban szereplő nyolc tanulmány természetesen igyekszik lefedni a vizsgálatban „érintettek” körét, vagyis a szerkesztői bevezető mellett helyet kap a vizsgálatot koordináló intézet (Kanada) projektvezetőjének tanulmánya, illetve további cikkeket belga, francia, spanyol, új-zélandi és manilai szerzők tollából. Összességében elmondható,

hogy a különszám egészét jellemzi az IALS vizsgálattal szembeni kritikai hozzáállás, amely megkérdőjelezi a vizsgálat érvényességét, eredményeinek hitelességét és használható voltát. A különböző szerzők természetesen különböző szempontból közelítik meg az IALS vizsgálatot és fejtik ki véleményüket, ám összességében mégis úgy tűnik, egy általános nézetkülönbség nyilvánul meg ezekben a cikkeken az írásbeliség kapcsán: az OECD vizsgálatának céljaival és módszereivel szemben az UNESCO által képviselt paradigma.

A különszám meghívott szerkesztője *Jean-Paul Hautecoeur* véleménye szerint bár az IALS vizsgálat fontos területeket tár fel, az ezen belül használt módszert, amellyel a különböző csoportok képességeit lehet mérni és összehasonlítani érdekes és hasznos, ám elsősorban a fejlett ipari társadalmak gazdag országai által és számukra dolgozták ki, ahol az információs technológiák használata egyre inkább a mindennapi élet részét képező, fontos terület. Ezen az elemen keresztül pedig a vizsgálat némileg túl is mutat az írásbeliség kérdésén, globális szempontból közelíti meg az emberi tőke (human capital) kérdéskörét, s rámutat a jól képzett munkaerő gazdasági hasznára. A vizsgálatok eredményeit bemutató nemzetközi tanulmánykötetek kapcsán a szerkesztő kiemeli a konklúzióként megállapított egyértelmű összefüggést az egyéni és társadalmi jólét, a gazdasági siker és az írásbeliség képességi szintje között, rámutat a fejlesztés, a „hozzáadott érték”, és az élethosszig tartó tanulás fontosságára. Másrészt a méltatásokkal szemben összefoglalja a vizsgálat kapcsán megfogalmazott kritikai véleményeket is, amelyek kiterjednek az elméleti hátérre, az eredményekre, és az eredmények interpretálására is. Arra a vonásra például, hogy bár a vizsgálat alapvető megközelítése szerint bizonyos szinten minden ember rendelkezik írásbeli képességekkel, tehát nem állítható fel a képességeknek egy bizonyos standardja, ettől függetlenül a képességek szintekre sorolva jelennek meg, s a 3. szintet jelölik meg a mindennapi életben való boldoguláshoz szükséges minimum szintként, s az alacsonyabb teljesítményt, hiányként vagy problémaként tüntetik fel. A szerkesztő összefoglaló véleménye szerint bár a vizsgálat számos eleme kritika alá vonható, ettől függetlenül nagy jelentőséggel bír a nemzetközi összehasonlítási lehetőség, valamint az a tény, hogy a vizsgálat alkalmat adott az írásbeliséggel kapcsolatos kutatás széleskörű publikálásra, amelyen keresztül talán sikerül a problémára irányítani a figyelmet, vitát kezdeményezni, tapasztalatokat szerezni és cserélni helyi és nemzetközi szinten is. Mindezek pedig az egyes országok

2 A vizsgálatot és a magyarországi eredményeket részletesen bemutató tanulmány az *Iskolakultúra*, 2001. május.

3 A vizsgálat első szakasza 1994-ben kezdődött IALS néven, majd további országok csatlakozásával megisméltették SIALS (Second International Adult Literacy Survey) néven. Magyarország a második vizsgálati körben vett részt, 1997 és 2000 között.

számára mintát nyújthatnak a szükséges fejlesztések irányához.

A szerkesztő a vizsgálat „utóéletével” kapcsolatban még megemlíti, hogy a vizsgálat és a publikáció – a kezdeményezők eredeti szándéka szerint is – elsősorban a döntéshozók, politikusok számára készült, ám meglehetősen különböző a hatás, amelyet a kutatás, illetve az eredmények kiváltak. Néhány országban (USA, Kanada) szakmai és közéleti fórumok vitái, eszmecsereje alapján fejlesztések, kezdeményezések, programok indultak el, amelyek az írásbeliség fejlesztését célozták meg. Franciaország ezzel szemben, az ország eredményeit megismervén, nem járult hozzá az adatok nemzetközi publikálásához (ezzel óriási vitát és felháborodást váltva ki a francia sajtóban), a mai napig titkosan kezelik az eredményeket, és nagymértékben megkérdőjelezték a kutatás hitelességét. Emellett zárás-ként a szerkesztő utal arra, hogy az IALS vizsgálat kutatói csapata jelenleg egy új vizsgálatához készíti a tesztek, amely a mindennapi élethez szükséges praktikus képességeket igyekszik felmérni (life skills survey), a problémamegoldást, csoportmunkában való részvételt, praktikus tudást és az írásbeliséget magában foglaló megközelítéssel keresztül. Felmerül a kérdés, hogy a szakértők vajon mennyire képesek a kritikát tudomásul venni, tanulni belőle, s a tapasztalatokat is figyelembe véve kialakítani az új eszközöket? *Jean Paul Hautecoeur* véleménye szerint tágítani kellene a kutatást előkészítő, eszközöket kidolgozó szakértők körét, hiszen, ha a vizsgálatok olyan nagy hatással bírnak, hogy ezekre alapozva komoly politikai döntéseket hoznak, akkor elengedhetetlen, hogy mind a különböző diszciplínák, mind a nemzetközi részvétel szempontjából megfelelően széles legyen a kutatásában résztvevő szakértők köre.

A szerkesztő bevezetője után következik *Nancy Darcovich* cikke, aki a vizsgálatot vezető kanadai kutatóintézet (Statistics Canada) kutatásvezetőjeként vett részt. A tanulmány viszonylag röviden jellemzi és mutatja be a kutatás elméleti hátterét, előkészítési munkálatait, tartalmi és technikai elemeit. Különös hangsúlyt helyez a különböző szintű és irányú minőségi kontroll részletezésére (a fordítás, adaptálás, lebonyolítás, kódolás, nemzetközi újrakódolás és adatkezelés folyamatos nemzetközi ellenőrzése), és ennek konklúziójaként leszögezi, hogy az alapos és minden részletre kiterjedő ellenőrzések és a résztvevő országok folyamatos együttműködése, összehangolása biztosítja azt, hogy a nemzetközi összehasonlítás megalapozott és elvégezhető. A tanulmány lényegre törően ismerteti a legfontosabb tudnivalókat a kutatásról, bemutatja az érvényességet és megbízhatóságot biztosító elemeket. Nem tér ki azonban részletesen elméleti kérdésekre, amely ugyan az olvasó számára nem jelent feltűnő

hiányt, ám a később ismertetésre kerülő kritikai vélemények ismeretében talán hasznos lett volna ezeket is bemutatni.

Az erőteljes kritika leginkább talán *M. Hamilton* és *D. Barton* (Nagy-Britannia) cikkében fogalmazódik meg az IALS vizsgálatával szemben. Az írásbeliség vizsgálatával régóta foglalkozó kutatók más alapokon álló paradigma szempontjából elemzik és bírálják az OECD vizsgálatát. Az általuk „Új Írásbeliség Vizsgálat” néven említett szemlélet az írásbeliséget nem kognitív képességként kezeli, hanem a társadalmi szférákban megnyilvánuló gyakorlatként.

Kritikájukban három fő szempont jelenik meg: az írásbeliségről kialakított kép, a vizsgálatban megnyilvánuló egyoldalú kultúraértelmezés, és a tesztben használt feladatok (itemek) jellegének megkérdőjelezése. A szerzők megemlítik, hogy az IALS felmérés tulajdonképpen az UNESCO által elindított vizsgálatok sorába illeszkedik, azzal a különbséggel, hogy ezt az OECD kezdeményezte és koordinálta, tehát elsősorban az egyes kormányok megbízásából indultak, ennek megfelelően jelentős hatalommal és anyagiakkal a háttérben. Azt is elismerik, hogy bár az IALS megközelítése az írásbeliséggel kapcsolatban régi hagyományokkal rendelkező, befolyásos fórumok által támogatott, mégsem az egyetlen lehetséges szemlélet, amelyet kritika nélkül kellene fogadni. Hiszen az írásbeliség területén is számos szakmai műhely létezik, amelyek különböző szemlélettel közelítik meg a kérdést. Az IALS a kvantitatív módszereket támogatta, amelynek középpontjában csak az olvasás állt (az írásra nem terjedt ki a vizsgálat). A kutatás fő eszköze a teszt volt. A tesztet természetesen igyekeztek komplex, életszerű feladatokból összeállítani, ám éppen ez az egyik olyan koncepció, amelyet a szerzők erősen kritizálnak. Ezzel állítják szembe az „Új Írásbeliség Vizsgálat” szemléletét, amely a helyi viszonyoknak megfelelő, mindennapi gyakorlatból indul ki. Álláspontjuk szerint az írásbeliséget csak úgy lehet értelmezni és elemezni, ha azt az egyén saját, adott szociális gyakorlatának kontextusában vizsgáljuk. A társadalmi élet különböző területein (oktatás, vallás, munkahely, közösségi élet, család) más-más írásbeliségi gyakorlatok vannak, amelyek az idővel változnak, és az ezekhez kapcsolódó intézmények, szociális kapcsolatok pedig támogatják és formálják a változást. Minden kutatás, ami az írásbeliségről kíván értekezni, számításba kell, hogy vegye az írásbeliségnek azt a szélesebb értelemtét, az értékeket és a használatot, ami a mindennapi életben jelen van.

Az általános elméleti állásfoglalás után a korábbiakban megnevezett három főbb kritikai ellenvetést fejtik ki részletesebben a szerzők. Az *első* szerint az IALS kutatás bár azt állítja, hogy lefedi az írásbeliség területét, ám azokat kognitív képességként kezelve, csak rész-

ben, korlátozottan vizsgálja. Megközelítésében jelentős szerepet kap a fejlett ipari társadalmak szempontja, amelyben azt tekintik értékeknek, ami a nyugati világ piaccgazdasága számára az. Így nem tudunk meg sokat az országokon belüli helyi különbségekről, a kulturális mintákról, kulturális, szociális, történelmi háttértől, és az okokat, összefüggéseket is csak korrelációk szintjén kezelik. A *második* jelentős kritikai észrevétel a vizsgálat „kulturakezelése”, amelyben a kultúra, mint elkerülhetetlen probléma jelenik meg, aminek a hatását minimálisra kell csökkenteni ahhoz, hogy ne torzítsa a teszt statisztikai paramétereit. Ennek érdekében a kutatók megállapítottak egy kulturális közös nevezőt, amely olyannyira egységes, hogy minden társadalomban az eredmények hasonló megoszlását eredményezi, és természetesen nem jelennek meg benne kulturális sajátosságok. Az „Új Írásbeliség Vizsgálat” szempontjából, aminek lényege a kulturális kontextus figyelembe vétele, az IALS vizsgálat az „írásbeliség-gyereket önti ki a kultúra fürdővizével együtt” – jegyzik meg szellemesen a szerzők. A kritika *harmadik* eleme a teszt feladataira vonatkozik. Az itemek, amelyeket a tesztben felhasználtak, eredetileg a való életből származtak, ám annak érdekében, hogy megfelelő paraméterekkel rendelkező teszt-item lehessen belőlük, számos – szigorú ellenőrzés alatt álló – átalakításon, szelekción mentek keresztül. Az a cél, hogy a feladatokban ne maradjon olyan elem, amely kultúránként különböző, tehát a teszt minél megbízhatóbb legyen, azt eredményezte, hogy a folyamat végére a feladatok már egyáltalán nem voltak életszerűek, és a „lecsiszolás” eredményeképpen minden társadalomban egyforma megoszlást eredményeztek.

A következő szempont, aminek mentén megfogalmazódik az angol szerzők ellenvetése, a feladatok tartalmára vonatkozik. Álláspontjuk szerint csak akkor van értelme például busz menetrenddel kapcsolatos feladattal tesztelni az embereket (ahogyan azt az IALS egyik feladat tette), ha a megkérdezettek valóban utaznak busszal és használnak menetrendet. Ha azonban a menetrendet kiemelik a mindennapi környezetből, amelyben funkcionál, akkor már nem menetrend lesz, hanem pusztán egy teszt-item. Az itemek pedig elsősorban az észak-amerikai típusú kultúrában felnőttek számára lehetnek leginkább adekvátak és ismerősek, amely kultúrát a nemzetközi, fogyasztói társadalom, közösségi tevékenység, a globális média és piac vonásai jellemzik. Ebből kifolyólag a szerzők véleménye szerint az IALS-ban használt teszt művilleg előállított feladataival messze áll a mindennapi életől, amelyek egy transznacionális kultúrát alapul véve egyfajta írásbeliséget reprezentálnak, de nem az írásbeliséget. A szerzők végül számba veszik az IALS által meghatározott célokat s azok teljesülését, amit az alábbiakban

foglalhatunk össze: az *országok teljesítményének összehasonlítása* nem sikerült, mert nem sikerült a megfelelő standard kialakítása, amely lehetővé tenné a kulturaközi összehasonlítást, éppen ezért független szakértők nem is javasolták ennek megtételét; az *összefüggések feltárása az írásbeliség és a gazdasági mutatók között* (jólét, gazdaság) csak minimálisan sikerült, a kérdés további vizsgálatokat igényelne, hiszen a teszt feladatait teljesen le kellett egyszerűsíteni, semlegesíteni ahhoz, hogy megbízhatók legyenek. Emellett az írásbeliség feltérképezése csak egy szűk sávban mozog, az írást alulreprezentálja, és a felhasznált szövegek, kiemelve használati környezetükből, nem ugyanazt képviselik, mint azon belül. Az eredmények túlmagyarázottak, és már korábban meghatározott célokra reflektálnak, vagyis a levont következtetések már korábban is ismertek voltak.

A *döntéshozatal befolyásolása* talán megvalósulhatott a vizsgálat által, ezen a téren azonban túl nagyok voltak az elvárások, és a támogatások, anyagiak elosztásakor veszélyesek lehetnek a túlságosan messzire mutató, ám megalapozatlan megállapítások.

Összességében a két szerző az IALS-ot felesleges, idejétmúlt kutatásnak tartja, amennyiben az csak arra hivatott, hogy racionalizáljon és alátámasszon olyan döntéseket, amelyeket a kutatási szférán kívüli területeken rég megszülettek. Abból kifolyólag, hogy az IALS-t az OECD kezdeményezte és koordinálta, a kutatás kritika nélkül támogatja a globális kapitalizmus új vízióját, és közvetíti az emberek számára, mint fontos és biztos elemet, amit életük részévé kell tenniük. A kutatás véleményük szerint nem szolgál újabb információkkal az írásbeliségről, inkább a globális kapitalizmus új vízióját propagálja. Ám megvan az az előnye, hogy a jelentős anyagi és hatalmi támogatást élvező kutatás eredményei ráirányíthatják a figyelmet az írásbeliség problémáira, és anyagi támogatást kaphatnak újabb kutatások is. A metodika és az eredmények megkérdőjelezhetőek, és fenntartják annak misztikumát, hogy a boldogulás alapja kizárólag az írásbeliség területén nyújtott kiváló teljesítmény és kitűnő képességek.

A belga *N. Druine* és *D. Wildemeersch* tanulmánya összegzi az írásbeliség körüli vitákat (amelyek az írásbeliség elméletéről, tanításáról, szocio-ökonómiai konzekvenciáiról, vizsgálati módszereiről, filozófiai alapjairól szólnak), és a mérési technikákat, amelyek mentén megtörtént a kutatók két pártra szakadása, a „pro-kognitívok” és a „kulturalisták” tábora. Az IALS kutatást a két szerző szintén kritikával illeti. Véleményük szerint az írásbeliséget az alábbi két módon lehet megközelíteni: standard módon, amelyre példa lehet az IALS kutatás is, amely mérhetőnek tekinti az írásbeliséget, mint absztrakt, kognitív képességet és azt az álláspontot támogatja, hogy az írásbeli képességek és a gazdasági siker

között fontos összefüggés áll fenn az ún. tudásalapú társadalomban. Továbbá szocio-kulturális megközelítéssel, mely szerint az emberek írásbeliség használatának kontextuális és hatalomfüggő karaktere van.

A szerzők kifejtik továbbá, hogy az IALS megállapításai a neoliberális ideológiában gyökereznek, amely arra kényszeríti a társadalom tagjait, hogy alkalmazkodjanak a globalizált gazdasági elvárásokhoz és szükségletekhez, sőt azt állítják, hogy a vizsgálatban részt vevő kutatók sem tekinthetők semlegesnek és objektívnek, hanem a jelenleg domináns neoliberális politikai tendenciáknak felelnek meg. Konklúzióként leszögezik hogy a kritikáktól függetlenül, az IALS számos értékes eredményét nem szabad arra felhasználni, hogy segítségével egy adott politikai orientációt támogassanak, hanem nyilvános viták nyomán kell a tapasztalatokat feldolgozni.

A legnagyobb érdeklődésre talán a francia *D. Manesse* cikke tarthat számot, ha emlékszünk még a vizsgálat történelméből arra a sajátos tényre, hogy Franciaország – az eredmények ismeretében – nem járult hozzá azok nemzetközi publikációjához...

A különzámban szereplő nyolc tanulmány között az egyetlen nem angolul – hanem értelemszerűen franciául⁴ – olvasható cikk igyekszik erre az esetre magyarázatot adni. Hivatkozik azokra a tanulmányokra, amelyek ugyan a mai napig titkosak – az eredményekkel együtt –, ám a kutatásban résztvevők számára alátámasztották a vizsgálat megbízhatatlanságát, és megalapozták a döntést, amely a francia eredmények titkosítását hozta. A vizsgálat írásbeliségről alkotott felfogását a tanulmány túlságosan leegyszerűsítőnek ítéli, amely csupán a fogyasztói társadalom víziójára reflektál, túlértékeli az információ jelentőségét, de nem veszi figyelembe az írásbeliség szubjektív, esztétikai, fantáziával összefüggő funkcióit.

A cikkben apró betűvel szedett bekezdésben azt olvashatjuk, hogy az az eredmény, amely szerint a franciák 75%-a a prózai szövegeken nyújtott teljesítményük alapján az 1-2 szintre sorolhatók,⁵ saját, hazai méréseik eredményeinek nagy mértékben ellentmondanak. A francia sajtóban nagy botrányt kavart intézkedés hátterében a szerző szerint nem a nemzeti hiúság állt, hanem a szakértők kutatással szemben támasztott erős kételyei. A kételyek egyik forrását az adta, hogy a tesztnél használt itemek közül 17 származott az Egyesült Államokból, 9 Hollandiából, és 2 Franciaországból. A szerző véleménye szerint a fordítások mindenképpen torzították az eredeti feladatokat, s ez ha-

tással lehetett a teljesítményekre. Különösen nagy jelentősége van ennek Franciaországban, ahol az egyes régiók nyelvhasználatában nagy eltérések lehetnek. További jelentős tényezőként említi a szerző a teszt kitöltésével kapcsolatos hajlandóságban megnyilvánuló különbségeket, amelyekre a vizsgálat nincs tekintettel, nemzetenként egységes viszonyulást feltételez, pedig ebben is nagy különbségek vannak/lehetnek, és erősen befolyásolhatják a teljesítményeket, ha a hiányos, félbehagyott válaszok is rossz válaszként jelennek meg.

Problematikusnak érzi továbbá a kérdések megfogalmazását, és a kódolási eljárást is. A szerző véleménye szerint a teszt nem képességet mér, hanem tudást, és bár nem vonja kétségbe a kutatók jóindulatát, de megállapítja, hogy a vizsgálat számos olyan tényezőt rejt magában, amelyek nem kontrollálhatóak, és amelyek nem is kerülnek felszínre. Megállapítja, hogy az IALS mögött álló elmélet csak egy koncepció a sok közül, amivel az írásbeliséget meg lehet közelíteni, mint ahogy számos különböző kódot használunk olvasás közben is, majd az olvasottak leírásakor is, s mindezek közben számos eltérő logikai utat járunk be, s mindezekre a szerző véleménye szerint szintén nincs tekintettel a kutatás. Az egyéni szinten felül a tanulmány megemlíti az egyes nemzetekre jellemző sajátos kulturális, olvasási, írási karaktert, amely megnyilvánul például az újságcikkek eltérő jellegében is, és a többi országtól megkülönböztetően jellemez egy-egy nemzetet. Vagyis, minden francia – összehasonlítva más országok lakóival – hasonló módon olvas, és ez a mód különbözik egy másik országlakóra jellemző olvasási módtól, és bizonyos szavaknak is más-más (mögöttes) tartalmuk lehet az egyes országokban. Az országokon belül fennálló, adott rétegek eltéréseiből származó torzulásokat illetően a különböző régiók vagy társadalmi rétegek képviselői számára különböző mértékben nehez egy-egy feladat, hiszen például egy délvidéki gazda valószínűleg hátrányban van akkor, amikor a MacDonalds gyorsétterem választékának kalóriaértékeit kell kiszámolnia táblázat segítségével.

A szerző összefoglalásként leszögezi, hogy bár abban egyetértenek francia részről is, hogy az írásbeliség és annak kutatása fontos, hogy a mindennapi élet területein nagy jelentőséggel bíró faktorokról van szó, de a korábban ismertetett szerzőkőz hasonlóan szóvá teszi a tesztben használt feladatok „itemizált” jellegét. Véleménye szerint a szövegek nem az átlagos képességekkel bíró olvasókra vannak szabva, és kérdés, hogy kik, vagy milyen kultúraszemlélet jelentette a mércét a

4 Hozzá kell tennünk, hogy nemzetközi folyóiratról lévén szó, ez természetesen nem egyedi eset, itt azonban valóban az egyetlen nem angolul megjelent cikk volt.

5 A teljesítményeket az IALS-ban kutatók 5 szintre sorolták, ahol az 1-es szint a legalacsonyabb, 5-ös a legmagasabb, és a 3-as szint jelenti a kutatás által megállapított, a mindennapi életben való boldoguláshoz szükséges minimumot.

feladatok létrehozásához. Hiszen nem feltétlenül ezekben a fogyasztói társadalmi elemekben nyilvánul meg az írásbeliség, hanem szépségben, mítoszokban, emlékekben. A vizsgálat evidenciaként kezeli, hogy az írásbeliség szintje és a társadalom fejlődése szorosan összefügg, az ítéletek is ennek az ilyen fejlett társadalmak termékei, és a vizsgálat egésze is csak a fejlett társadalmakra reflektál; nem szerepelnek a tesztben esztétikai szövegek, memoárok, vitaszövegek, amelyek szépséget hordoznak. Emellett pedig a vizsgálatban nem jelenik meg semmi az oktatási rendszer olyan céljaiból, mint például a kreativitás, képzelet fejlesztése, a kulturális emberkép átörökítése.

A spanyol *S. Valdivielso Gomez* tanulmányában méltatja a kutatás fontosságát, de annak korlátaira is felhívja a figyelmet. Megemlíti a kutatás univerzalitását, annak leegyszerűsített szemléletét, amely az írásbeliséget csak mint információt kezeli, és amely azáltal, hogy egyéni kompetenciákat mér, hatásában kihangsúlyozza a különbségeket. Kritikája az angol szerzőpároséhoz hasonló: az egyéni kompetencia nem mérhető és interpretálható anélkül, hogy az egyének nyelvhasználatát annak kontextusában ne vennék figyelembe.

Az új-zélandi *P. Roberts* tanulmányában megkérdőjelezi a „tudásalapú társadalom” fogalmát, és az OECD publikációjának felhívásával egyetértve az írásbeliség koncepciójának kiszélesítését szorgalmazza. Rámutat az „információ” fogalomkörének korlátaira, mint az újradefiniálás központi kérdésére. Összehasonlítja az OECD projektet egy tervezett új-zélandi vizsgálatával, amelynek céljai hasonlóak az IALS vizsgálatéhoz, erős kritikával élve a kutatást kidolgozó és az eredményeket interpretáló szakértők munkájával kapcsolatban, mert véleménye szerint az IALS-ban a az írásbeliséget és a tudást azokra a képességekre és információkra redukálták, amelyek a neoliberalizmus elméletében gyökerező szemlélet szerint fontosak.

A manilai *A.B.I Bernardo* cikkében megkérdőjelezi a felmérés érvényességét olyan régiókban, ahol az írásbeliség nem egyértelmű norma, s ahol a fejlesztési stratégiák nem általánosak, és nem elérhetőek széles tömegek számára. Kimutatja, hogy a kognitív képességek vizsgálata nem lehet univerzális, mivel nem függetleníthető a környezettől, hanem speciálisan meghatározott szociális gyakorlat és kontextus. A tudásalapú társadalom globális koncepciója szerinti megközelítése értelmét veszti ott, ahol a mindennapi gyakorlat és elvárások területén egészen más normák élnek. Konklúzióként megállapítja, hogy ha a kulturális különbségekre való érzékenység nem lesz szerves része az írásbeliség-kutatásoknak, akkor a jelenlegi információk kor tovább fogja növelni az emberi egyenlőtlenségeket.

A vizsgálat második körében (a SIALS néven ismert kutatásban) Magyarország is részt vett, 1997–2000 kö-

zött. A kutatást az Oktatási Minisztérium megbízásából, az Országos Közoktatási Intézet Értékelési és Érettiségi Vizgáközpontjának Monitor Csoportja végezte. Központunkban (amely azóta a Kiss Árpád Országos Közoktatási Szolgáltató Intézmény részeként működik) jelenleg is folyik az eredmények feldolgozása és publikálása. Ebből a nézőpontból úgy ítélem meg, hogy bár a folyóiratban megjelent cikkek komoly tapasztalattal rendelkező szakértői számos ponton jogosan vetik fel kérdéseiket a vizsgálatmal kapcsolatban, ám úgy tűnik, helyenként éppen az általuk felvetett kifogás csapdájába esnek: kiemelik a vizsgálatot saját kontextusából, és olyan tényezőket kérnek számon rajta, illetve olyan hiányosságokat rónak fel neki, amely tényezőknek való megfelelés nem volt, nem lehetett a vizsgálat célja. A kutatói szférában természetes, fontos és üdvözlendő a különböző szakmai megközelítések, műhelyek és álláspontok ütköztetése, ám véleményem szerint csak akkor, ha a kritikák reálisak és tényekkel alátámasztható érvekkel élnek. Az OECD IALS kutatás természetesen nem hiba nélküli, ám a saját keretein belül kitűzött céloknak és követelményeknek megítélsem szerint megfelelt. A kutatásban résztvevő elméleti, statisztikai szakértőknek pedig rendelkezésükre állnak azok az adatok és tények, amelyekkel többek között az itt felvetett kérdésekre is megnyugtató választ tudnak adni. A kutatás által kibocsátott eredmények, adatok pedig akkor is nagy jelentőséggel bírnak, fontosak és informatívak, ha a felvetett kérdéseket, a megállapított korlátokat figyelembe vesszük. A vizsgálatban részt vett 22 ország eredményeinek összehasonlításában hazánk meglehetősen gyenge eredményekkel szerepel a nemzetközi mezőnyben. Fokozottan érdekes lehet, hogy a felmérés céljait és korlátait is figyelembe véve számba vegyük az eredmények mögött húzóó okokat. Ezek között természetesen megjelenhet annak elemzése, hogy milyen volt a magyar lakosság körében a válaszolási hajlandóság, a teszt kitöltésére fordított idő és energia, milyen problémák merültek fel a fordítások kapcsán, milyen hazai jellegzetességek adódtak a kódolási folyamat során, ám mindezek a tényezők nem vonják kétségbe az adatok hitelességét és érvényességét. A Monitor Csoport szemlélete szerint tehát az esetleges „mentéseket” jelentő kérdőjelek helyett sokkal inkább az okokat és megoldásokat kellene keresnünk azokra a meglehetősen súlyos kérdésekre, amelyeket az eredmények kapcsán fel kell tennünk.

(International Review of Education, Special Issue: Literacy in the Age of Information - Knowledge, Power or Domination? An Assessment of the International Adult Literacy Survey. Vol. 46. No. 5. September 2000. UNESCO Institute for Education and Kluwer Academic Publishers)

Bánfi Ilona